



Cvetka Hedžet Tóth

Primož Repar: Dar osebe: Kočbek, Gosar, Krek – Via Nova pravda

KUD Apokalipsa, Ljubljana, 2019 (Posebna izdaja 52), 608 str.

V trenutku odhoda Janeza Stanovnika (1922–2020), *očeta naroda*, ki je izšel iz krščanskega socializma, v večnost je pred menoj obsežno delo Primoža Reparja *Dar osebe: Kočbek, Gosar, Krek: Via Nova pravda*. Že začetek tega dela (v nadaljevanju *Dar osebe*) z uvodno formulacijo *Krščanski socializem na Slovenskem via nova pravda* (9) takoj pritegne. Tu so imena, ki jih povezujemo z idejo organizirane solidarnosti, imenovane socializem, in takoj se postavi vprašanje, kako misliti nekaj, kar je ta trenutek demonizirano, velja za psovko, komunajzarstvo, totalitarizem. Podnaslov tega izjemnega dela bi se lahko glasil *Filozofija družabnosti* in pojem družabnost je v *Daru osebe* eden najbolj nosilnih in tudi temeljito razložen. Gre za pot, ki ostaja spodbuda, torej duhovna popotnica v smislu »možnosti tudi za novo ubranost politične skupnosti na Slovenskem« (11), tej poti pa vsekakor velja prisluhniti.

Ideal, zamisel, družbena stvarnost je področje, znotraj katerega razmišljajo Kočbek, Gosar in Krek. Po tej plati je njihov prispevek nekakšna utopična vizija, ki vse do danes učinkuje politično, socialno in kulturno. Vsi trije so zavidljivo združevali zelo občutljivo osebno dožemanje, namreč subjektivizem, ki ohranja subjekt celo v najtežjih razmerah vojne in ki s Kočbekovim prispevkom dobi svojevrstno potrditev o tem, kar Repar imenuje »dar osebe« in »duh posamičnika«. Ne glede na pripadnost krščanskemu socializmu je resnica teh ljudi nekaj, kar jih usmerja v bližino revolucije in pozitivnega obravnavanja revolucionarnih sprememb, toda Reparjevo delo zelo dosledno opozarja na potrebo po evlucijskem dožemanju revolucije. Prenova družbe, prehod »na novo bivanjsko raven in možnost samouresničitve v novi socialistični družbi pravičnosti in duhovnega pluralizma« (14), je mišljena med drugim tudi kot etika življenja in stvarnosti, ki že po kierkegaardovski spoštuje vsakega posameznika. Skozi to etiko velja tudi presojati posamične prispevke Kočbeka, Gosarja in Kreka, ki vse do danes za svoj napor niso prejeli širšega odziva in priznanja.

Levica se jih je otepala, bilo ji je nerodno in ni vedela, kaj in kam bi z njimi, še posebej ne takrat, ko je z njihovimi nazori utemeljevala svoj oblastniški socializem. Ti z desne s svojo politično in idejno zasvojenostjo nobenega od teh treh niso mogli sprejeti za svojega in avtsajderstvo, odrinjenost na rob, je skupna drža levice in desnice



DOI:10.4312/ars.14.1.287-295





do našega krščanskega socializma. Ne samo to: nekaj podobnega smo doživljali vsi »kocbekovci«, tudi mi, ateisti, zbrani okrog revije 2000, in vsa naša prizadevanja za ustanovitev Inštituta Edvarda Kocbeka so bila neuspešna vse do danes. Le česa se naša t. i. levo-desno-sredinska strankokracija boji, saj ji nismo mogli dopovedati, predvsem s Kocbekovo pomočjo, da je politika skrb za humanizacijo sveta in suverenizacijo človeka. Nobena politika, ki ne vsebuje česa osvobajajočega, sproščujočega, politika, ki preprečuje vsakršno spontanost – zaradi tega se v ljudi naselita strah in občutek ogroženosti –, ni prava politika. Ko vladajoča politika ne upošteva, da je politika proces emancipacije človeka in vsega človeštva ter hkrati proces odgovornega spoštovanja vse svetovne biti in življenja v njej, je le groba in preračunljiva manipulacija, četudi še tako uspešen biznis. Zdajšnji neoliberalizem je žalosten dokument o nenavzočnosti tega osvobajajočega momenta in – naj bo posebej poudarjeno – za tak represivni svet velja, da sta v njem svoboda in nesramnost pobratima.

Narod upornikov smo in Reparjevo delo na tej poti iskanja *Nove pravde* opozarja še na zgodovinsko kontinuiteto upornišтва od kmečkih uporov, boja za staro pravdo in simpatičnih rokovnjačev do partizanstva, ki ga je Kocbek zagrabil »z obema rokama« (59). Pri tem je sklenil zavezo s samim seboj, da bo iskren, skladen s seboj ter zvest notranjemu in zunanjemu svetu. Takoj po odhodu v partizane 17. maja 1942 v dnevniških zapisih o partizanstvu razmišlja kot o gibanju, ki daleč presega samó in zgolj narodno osvoboditev. Šlo mu je za hkratno preoblikovanje stvarnosti »in osvoboditev od metafizične ujetosti v normativni družbeni red« (63). Gre mu za sovpadanje notranje kultiviranega sveta s socialno pravično stvarnostjo in oboje je temelj za »novo družabnost« in v tem smislu mu pomeni razvit kozmični čut, ki mu omogoča, da hkrati v sebi čuti svetnika in revolucionarja. Tukaj je možna primerjava z mislijo, ki jo je kot levičar izrekel irski pesnik William Butler Yeats (1865–1939) – ki je bil sam politično angažiran – v delu *A Vision* (1925), namreč »z eno samo vizijo zaobjeti stvarnost in pravičnost«. In ta pravičnost je zahtevala revolucijo.

Kot partizan je Kocbek srečen in to vidi tudi pri drugih, ki partizanstvo tako kot on sam dojemajo kot »organizirano upanje na srečo« (65). Kocbek v *Listini* govori še o »partizanski dialektiki« (64) in z zavestjo upornika dojema stvarnost, izpolnjeno z idealom, povsem se stapljata občutenje *svobode* in *nujnosti*. Take skladnosti ni bilo po njegovem nikdar prej v zgodovini slovenskega naroda. Partizanstvo pomeni »slovenske duhovne vaje«, ki jih spremlja poskus dvigniti k uporú vsa slovenska srca. Kot slovenska uporniška tovarišija je narod začutil potrebo po ustvarjanju zgodovine, to pa je nenehen izziv in premagovanje naporov. Gleda mlade fante, ki so prijeli za puško, kajti svojo moralno spremembo so z vso ljubeznijo in upanjem prenesli v prvinsko dožemanje življenja, in med njimi so tudi dekleta. V četi partizanov zagleda lepo mlado partizanko s kitami in milim obrazom, na ramenih ji visi puška, karabinka. Vsi so zgrabili za »oralo zgodovine« in tako izginja predvojna tesnoba, njihove duše so





izpolnjene z veseljem do življenja, začutili so svobodo. Upornost Slovencev se krepi, povečuje in silovito prehaja iz kraja v kraj, po vseh stezah, kot budnica v narodovem razpoloženju. Ljudje doživljajo svobodo in čistost bivanja.

Kurir neke čete na Slovenskem popolnoma drugače prinese poročilo komandantu, kakor bi doma izpolnil očetovo in gospodarjevo naročilo. Že orožje fantje čistijo drugače, kakor bi doma stregli živini ali cepili drva. Krošnje dreves in nebo, ki je nad mladimi ljudmi, partizane varujejo, nudijo zavetje, nihče ne životari, kajti taki uporniki živijo »v vesoljnih merah. Res, zgodovina je poezija.« Vemo, da kaj poetičnega zgoščuje, izraža močno sopripadnost ljudi, povezani so kot Eno. Nočni pohodi niso breme, so nekaj svečanega, noč je kot moč, kot sproščenost. Spremlja jih jasnovidnost. Stopnjuje se doživljanje narave, ki izničuje občutek za čas, in tako se zmagovito stopnjuje občutenje prostora.

Hoja teh ljudi je dostojanstvena, kljub utrujenosti so njihovi pogledi mirni in predvsem neomajni. Iz vsake njihove kretnje in njihovega notranjega ravnotežja izžareva srčnost, nikjer ni sledu o strahu in dvomu. Kocbek se zaveda, da je ta, ki je prišel v partizane, prestopil čarobno mejo. Stopil je na tla gotovosti, postajal čedalje bolj trdoživ, trdovraten, uporen in predvsem docela prepričan v svojo odločitev. Gre za odločitev, ki temelji na brezmejnem zaupanju v pravilnost in pravičnost; ta odločitev je popolna kot kakšno klasično umetniško delo. Skupaj so in ostajajo trdno povezani: Kocbek o tem edinstvenem sobivanju razmišlja z besedami Dostojevskega, da je vsakdo vsem za vse odgovoren. To sobivanje vključuje tudi celotno naravo, ki krepi partizanov kozmični čut, doživljanje gozda ga povsem prevzame in Rog je drugačen, bolj skrivnosten od Dolomitov, ki so bolj domači.

Kako se sredi vojne upreti vojni, se Kocbek sprašuje v drugi knjigi svoje *Tovarišije*, in odgovarja, da samo in najprej s tem, kar je življenje samo. Zato se je treba sredi vojne boriti proti vojni sami, vojna »mora ostati le sredstvo« in tu ni popuščanja. Partizani so pokriti s krošnjami dreves, varni, in v tišini pragozda Kocbek s svojim ustvarjalnim erosom razmišlja o svojem malem narodu. Pri tem trpi, ko gleda inkvizitorske pobožnjakarje in njihovo križarsko dejavnost. V neposrednem soočenju z belogardisti se Kocbek sprašuje, ali tudi v nebesih ni okupacije. Žalosten je, kajti že novembra 1942 se zaveda, da nastaja iracionalni eksploziv, ki bo »raznesel mnogo ljudi na Slovenskem, ki tega ne bodo zaslužili«, in ta eksploziv bo »brez potrebe zadržal razvoj«. Kaj se je dogajalo, da je bil zgrožen?

Obsoja fanatizem in njegov izbruh sovraštva, kajti sovraštvo je le refleks nagona in z njim lahko rušimo, nikoli pa ne moremo graditi, sovraštvo namreč človeka razosebja in ga dela surovega. Nasprotje tega je »jeza, razkačenost, sveta jeza«, ki je kot sila, ki posreduje med umom in nagonom, med razumom in sovraštvom. Strast namreč osredinja človekovo hotenje in mu kot taka daje »toploto in smotrnost«, ki ve, kaj hoče in se angažira v načrten boj proti zlu, zato sveta jeza »vodi v stališče, nikoli v zgolj





nagon ali v maščevanje«. Gre za elementarno silnico, ki je temelj partizanstva kot vseplošnega uporništva, ki je pripeljalo do hitrega razvoja narodnoosvobodilnega boja. In tukaj Kočbek povzema tale samozavestni sklep, da bi Osvobodilne fronte in njene rastoče sile ne bilo niti brez družbenih motivov niti brez moralne razkačenosti, ki se je prebudila v našem ljudstvu ob zasedbi. Družbena in moralna gibala se združujejo v en sam motor, ki je kot sveta jeza. Po Kočboku je sveta jeza celo bistvo osvobodilnega gibanja, torej nikakršna ideološka zadržanost in komunajzarstvo, če spregovorimo v jeziku zdajšnjih vreščočih »demokratov« in njihovega nadutega sovraštva. Naše uporniško partizanstvo je zajelo večinski narod ter brezupno tavanje spremenilo v pokončno in dostojanstveno hojo v smeri svobode.

Čistost odločitve za upor, za partizanstvo kot *uporniško tovarišijo* je po Kočboku samo v najbolj človeškem nagibu, ki je etično motiviran. Srečen je, ko gleda mlade oborožene fante: z njimi je konec slovenskega pesimizma in predvsem konec moralne nesvobode. V njihovih očeh je moralna zvestoba, ki si prizadeva za načelno čistost in hkrati za življenjsko razvidnost. Njegovo delo *Tovarišija* je tako sporočilo trajne narave vsemu slovenstvu, namreč da je partizanska uporniška tovarišija povezana z vrednotami, kot so »zvestoba, zaupanje in čistost«. Predvsem in najprej gre po Kočboku za zvestobo neposrednemu življenju in čistost teh mladih ljudi je kot veselje do čistega življenja, *svobodnega*, čeprav kot stisnjena pest ljudstva. »Res je, nikoli nismo bili tako svobodni, kakor smo danes kot uporniki proti modernemu suženjstvu«, se glasi zadnji stavek o partizanstvu v Kočbekovi *Tovarišiji*, ki je nastajala sredi vojne. In nikdar je ne bomo nehali brati, saj je kot Visoka pesem našega uporništva.

Po Reparjevi ugotovitvi gre s partizanstvom za »družabnost«, ki »pomeni simpozijsko izmenjavo medsebojno različnih mnenj, tudi konflikt in ljubeči boj, ki gradi skupnostno v pluralističnem, torej odprtem redu idej. Če te izmenjave ni, nastopi izravnava – na eni strani vodja, na drugi njegovo voljo ali voljo stranke potrjuje množica. In brezbriznost družbenega kolesja, ki zmelje slej ko prej vse pod sabo v prah. Vsaka suspenzija na tem mestu onemogoči vsako možnost razvoja politike prijateljstva in siromaši svet človečnosti v golo družbenost, ki je vselej nasilna oziroma sproža nasilje« (66).

Pot razsvetljevanja (Via illuminativa) je naslovno poglavje, namenjeno Andreju Gosarju (1887–1970). Skoraj ganljivo zveni Reparjev zapis o pravici kot *čistem srcu*, tudi takrat, ko je Gosar deloval kot minister za socialo na lokalni ravni v Ljubljani in pozneje še »na zvezni ravni celotne države v Beogradu« (357). Predaval je na Tehniški fakulteti ter bil celo njen dekan in med vojno prodekan. Leta 1933 je izšlo njegovo pomembno delo *Za nov družabni red*. Življenjska biografija Andreja Gosarja je znamenovana s tem, da je odklonil sodelovanje z Osvobodilno fronto »pod taktirko komunistov« in da hkrati ni podpiral »nasprotne strani pod taktirko klerikalcev« (358). Nam ostaja še danes težko odgovorljivo vprašanje, kaj naj bi bila tretja pot, t. i. Združeni Slovenci, ki so skušali delovati kot majhna skupina. Za takšno delovanje je bilo





zelo malo možnosti in zaradi izdaje Nemcem se je Gosar znašel v taborišču Dachau. Preživel je in po vojni na Tehniški fakulteti predaval tehniškostrokovne predmete. Ves čas je živel osamljeno in v siceršnjem molku, saj so ga strogo nadzirali. Po Reparjevi oceni pomeni delovanje Andreja Gosarja »skrajno pošteno, iskreno in poglobljeno ter odgovorno raziskovanje socialnih in družbenih razmerij« (359). In seveda je tu takoj vprašanje, ali ima ta pot s svojo vizijo še kakšno udarno moč »globinske prenovе samih temeljev socialnega, družbenega in duhovnega ustroja« (359) pri nas.

Družbeno in politično življenje je razvojno nepredvidljivo. Tako Reparjevo delo na zanimiv način prikazuje težave z naslovno formulacijo dela, ki je bilo izvorno objavljeno kot *Za nov družabni red* – ne za družbeni red – in ki ločuje tudi »med poedincem in posameznikom« (461). Gosar sam je v članku *Družaben ali družben?* analiziral novonastalo terminologijo. Družaben danes pomeni razvedrilen, sproščen v komuniciranju med ljudmi, pomeni tudi zabavo, veselice, shode in igro. Družben »se izrazito nanaša na medsebojne človeške odnose v določenem okolju« (397), po Gosarju pa z zamenjavo izraza *družaben* z *družben* izgubljam »subtilno razlikovanje, ki sta ga ti besedi omogočali« (397). Vprašajmo se, za kaj tukaj pravzaprav gre. Izraz *družaben* je po Gosarju pravilnejši zaradi široke, kar najširše medčloveškosti, odnosov med ljudmi. Reparjevo delo opozarja, da je »izraz družaben ustrežnejši za označevanje odnosov in razmerij znotraj človeškega sveta, in če na to ne bi opozoril Gosar, bi si danes morali ponovno izmisliti takšno rabo besede« (398). Morda je v tem brisanju razlike eden izmed razlogov za učinkovanje totalitarizmov vseh vrst, fašističnega, nacističnega, boljševiskega, katoliškega (399) in še kakšnega. Gosarjevo upanje in prizadevanje za nov »družabni red« je nekaj utopičnega že v tem smislu, ko lahko trdimo, da je družba zares družbena takrat, ko je hkrati že družabna – in na to je opozarjal že nemški sociolog Georg Simmel. Za bralca Reparjevega dela *Dar osebe* je to nedvomno eden najpomembnejših poudarkov, ki v mnogočem problemsko osredinja to obsežno, 600 strani dolgo knjigo.

K prenovi družabne ureditve vsekakor spada urejena sociala in tukaj je Gosarjev prispevek izjemen. Siromaštvo ljudi, ki ga je gledal na vsakem koraku, ga ni pustilo ravnodušnega. Čas, v katerem je živel, je bil povsem drugačen od sedanjih razmer, ko sociala in s tem občja blaginja ljudi postajata problem. Urejena sociala oziroma socialna varnost je kot razvita družabnost, ki varuje prav vsakega človeka: »Tako je subjektivna blaginja poedincev ena najbistvenejših osnov občega blagostanja in zadovoljstva ter s tem tudi prave občje blaginje« (404). Ideja narodnega gospodarstva mora biti po svojem bistvu »socialna, občestvena ideja« (413), urejeno gospodarstvo pa zahteva različne oblike podružabljanja, vendar po miroljubni poti, brez revolucije. V času, ki obsedeno vse privatizira in kot kobiličarski kapitalizem pušča za seboj opustošenje, revščino, prekarnost in brezposelnost po pravilu »najšibkejši člen – marš, ven«, delo *Dar osebe* kaže na Gosarjevo prizadevanje »za poobčevanje gospodarstva« (412), čeprav ga





raje poimenuje podružabljanje, »ki ima sicer širšo dimenzijo od same socializacije« (412). Pri Gosarju je močno zastopana tudi ideja združništva, saj zna združništvo »nasploh dobrine dobro deliti in porazdeliti«.

V prizadevanju za nov družabni red se mora ekonomija odpovedati bogatenju, hrematizmu, in prevzeti nase napor oikonomije, kar je misel, ki jo v novejšem času pri nas v svojih delih izrecno poudarja Karel Gržan. Ne z zdajšnje leve liberalistične smeri in še manj z desne so ti nazori upoštevani in spoštovani, razumljeni pa sploh ne. Vsekakor je pri Gosarju privlačen njegov poudarek na etično-moralni razsežnosti družabnosti kot sistema, ki pomeni odgovorno sovpadanje osebnostnega in občega, razvite duhovne kvalitete posameznikov in občutljive odgovornosti za dobrobit vseh ljudi, še posebej tistih, ki imajo kot politiki v rokah oblast.

Tako kot Edvard Kocbek in Janez Evangelist Krek je tudi Andrej Gosar eden »od treh stebrov krščanskega socializma na Slovenskem« (471), njegovo delo *Za nov družabni red* pa je po utemeljeni Reparjevi ugotovitvi vizija »novega, pravičnejšega socialnega in duhovnega reda«, kot »vizija udejanjanja prihodnosti, ki bi predstavljala nekakšno tretjo pot med kapitalizmom in socializmom« (472). Desetletja pozneje je to misel razvijal britanski intelektualec Anthony Giddens (roj. 1938) v svojem mednarodno zelo odmevnem delu *Tretja pot* (1998, v slov. prevodu 2000). Giddens opisuje možnosti razvoja v smeri onkraj kapitalizma in socializma, kajti beg iz totalitarizma preteklega komunizma boljševizma vzhodne Evrope v neoliberalizem dolgoročno ni rešitev, ampak samo nenehno naraščajoča kriza.

»Via unitiva Janez Evangelist Krek« je eno zadnjih poglavij Reparjevega dela, ki o Kreku (1865–1917) ugotavlja, da njegovo »strast preveva globoka gorečnost in navdušenje za spreminjanje družabne stvarnosti zaradi udejanjanja ljubezni do bližnjega in odpravljanje revščine« (495), v času, ko je skoraj četrtnina Slovencev odšla v Ameriko. To odhajanje sta zajezila šele kasnejše združništvo ter »organizacija hranilnic in posojilnic« (496), *pravičnost in ljubezen* skupaj pa je po Kreku »pravda«. Krek je bil zelo dejaven, tako politično kot socialno; predaval je na ljubljanskem bogoslovju in pomagal graditi »stanovanja za delavske družine v Trnovem in na Vodmatu«, imenovali so ga celo »revolucionar v talarju« (497).

V čem je ta revolucionarnost? Delo *Dar osebe* utemeljeno in zgoščeno kaže na izjemno Krekovo karizmo, kajti čeprav se zdi, da »en posameznik ne more obrniti sveta naokoli«, pa »primer Janeza Evangelista Kreka po svoje dokazuje nasprotno« (501), kot da so *misel, beseda in dejanje* pri njem med seboj tesno povezani – so eno. Najprej je tu njegovo »nenavadno zgoščeno in celovito delovanje na številnih področjih medčloveškosti – od politike do sociale, izobraževanja itd. Poleg tega predstavlja pravi vzor bivanjskega občevanja, ki mu je bil predan na vsakem koraku in ob vsakem srečanju z bližnjim, tudi najbolj neznatnim« (501). Tak celovit pristop je *novum*, Repar ga posrečeno imenuje »bivanjski obrat«, ki nam, delujoč na mnogih področjih, »pomaga, da se





odločimo za delovanje, ki dejansko tvorno soustvarja humanejši svet« (501); je delovanje kot »početje resnice v življenju kot eksistirajoči *za-danosti*« – v tem smislu je Krek prelomna točka, tudi v primerjavi s Kočbekom in Gosarjem. Ekonomija po Kreku lahko celostno povezuje materialne in duhovne dobrine – Kreku je prav tako »uspelo povezati ekonomiko urbanega z ruralnim *vice versa*, kar je spet aktualno pereče danes v zvezi s trajnostnim razvojem in novo oikonomijo odnosov« (502).

Repar posebej poudarja, da je bil Krek v svojem času eden najboljših poznavalcev marksizma na Slovenskem (548), ki ga je v svojem delu *Socializem* (1901) in tudi v drugih prispevkih skušal prirediti »za preprostejše razumevanje« (548). Prvi komunistični teoretik po Kreku je Wilhelm Weitling s socialno doktrino, iz katere izhaja »misl, ki bi ji danes rekli univerzalni temeljni dohodek« (549), saj ima vsak človek pravico do preživetja. Tudi Ferdinandu Lassallu daje Krek priznanje zaradi ideje »o združevanju delavcev v proizvodjalne zadruge, s čimer bi postali sami svoji podjetniki« (549). Po letu 1848 pride do sprememb z izdajo *Komunističnega manifesta*, ko »dobita vajeti v roke« Marx In Engels. Težko razberemo, kakšen pozitiven navdih naj bi Krek dobil od teh dveh marksistov, tudi glede na sedanji globalizacijski čas, v katerem prihaja do premoči svetovnotržne metafizike, ki globalizacijo spreminja v nekaj negativnega – v globalizem. Še vedno so nasprotja med bogatimi in revnimi, med zatiranci in zatiralci, vendar je boljševidem danes s svojim dialektičnim materializmom povsem onemel in še enemu Friedrichu Nietzscheju ni nikakršna alternativa.

Janez Evangelist Krek je bil »velik demokrat in odličen parlamentarec«, imel je tudi »izreden čut za politično odgovornost« (505) in bil zelo kritičen do liberalne demokracije, ki je bila čedalje bolj v vzponu. Bil je klerik, vendar ne klerikalec in se je celo dejavno zavzemal za ločitev države od cerkve. Zaradi tega ga je moral škof Jeglič v Vatikanu kar nekajkrat zagovarjati pred papežem.

Tri imena, ki jih spremlja svojevrstna, v marsičem krivična usoda, toda vsi trije – Kočbek, Gosar in Krek – so kot trajen in neusahljiv kamnolom misli. Kako biti-skupaj v skupnosti, ki se imenuje država in katere nosilna in najvišja vrednota je po Platonu pravičnost? Da ta ne bi ostala nekakšno od zgoraj abstraktno dobro, je Aristotel v *Nikomahovi etiki* (VIII, 1155a) opozoril, da k pravičnosti spada še kakšna porcija zmožnosti negovanja prijateljstva – in naj mi bo vsaj na tem mestu dovoljeno navesti tele besede starega mojstra etike: »Izkušnja nas uči, da države temeljijo na vezeh prijateljstva in da so zakonodajalci za prijateljstvo celo bolj v skrbeh kot pa za pravičnost. Zakonodajalci si namreč najbolj prizadevajo uresničiti slovo, ki je nekaj podobnega kot prijateljstvo, razdor, ki je temelj sovraštva, pa preganjajo. Če so si ljudje prijatelji, ne pogrešajo pravičnosti, če pa so pravični, pogrešajo prijateljstva; in najvišja stopnja pravičnosti ima tudi značilnosti prijateljstva.« Torej!

Posameznikova svoboda in politična skupnost sta nekaj, kar bi veljalo enakovredno upoštevati v smislu prenove družbe na podlagi razvite družabnosti, ki nobenega





človeka ne pušča zunaj, oziroma dela za avtsajderja. Razvita družabnost je kot predpogoj za politično ubranost. Je to v svetu, ki vse oglašuje z »najboljšemu ponudniku« in »najšibkejši člen – marš, ven«, še sploh možno? Vse je namreč »razrešeno v menjalno vrednost in tiho gotovinsko plačilo« (574). Za kaj se je po Reparjevem delu *Dar osebe* v sodobnem času vredno boriti? Vsekakor s predanostjo tovarišiji, da vsi skupaj nekaj tovorimo, in to poslanstvo je sveto, kajti sile zla »se zbirajo znova, na višji in mnogo bolj nevarni ravni« (592) kot v preteklosti. Reparjevo delo ne daje napotkov, samo glasno razmišlja. Ideja revolucije, o kateri govori, »je duhovna revolucija« (19), o kateri v prihodnje nihče od nas, burjevstniške generacije 68, ne bi rad zdaj, ko nismo več mladi, spraševal, kdo bo »pokasiral« naslednjo revolucijo. Svet se ni znašel onkraj dveh totalitarizmov, zahodnega in vzhodnega, ampak krepko v kobiličarskem kapitalizmu. Po tej poti neoliberalizma ne bo več šlo. Ne vemo in strah nas je reči, kaj bo postkapitalizem.

Še nekaj ostaja po prebranem Reparjevem delu, namreč kako je z emancipacijskimi idejami, ki prisegajo na svobodo, napredek in solidarnost – ideje, ki v določenem trenutku preidejo v gibanje, tako kot sta v zgodovini krščanstvo in marksizem. Ideja sproži gibanje, tudi revolucionarno, ki postane zmagovito in se v nadaljevanju institucionalizira, kot institucija pa postane teror. Kako obvladovati to, da ne bi sile samosvobojanja na neki točki postale sile samodestrukcije?

Brez nečesa utopičnega ne bo vizije za preboj naprej, ne bo potrebnih alternativ, ki bi zdajšnji neoliberalistični ureditvi predstavljale alternativo. Vse politično se danes drenja okrog nekakšne sredinskosti, ki človeka kot posameznika potiska v nelagodje tesnobe. Kriza v svetu zahteva univerzalne prijeme, ki jih ni onkraj etike, vendar ne z ideologijo, da je naša doba čas krize etike in njenih vrednot. Politika se je zaradi svojih napačnih ekonomskih, bančnih in še kakšnih odločitev nad krizo spravila z etiko. Sodobni nemški filozof Peter Sloterdijk (roj. 1947) je to ideologijo povzel s formulo »zaustaviti refleksijo in vzpostaviti trdne vrednote« – čaščenje vrednot postaja vsak dan nekaj bolj zmanipuliranega. Demagogija z vrednotami je politični odmev doživela celo z besedami vodje nekdanje nemške opozicije in poznejšega nemškega kanclerja Helmuta Kohla v nemškem parlamentu 9. septembra 1982, namreč da gre »za duhovno-moralno krizo«. Skratka, kriza, ki izhaja iz nezaželenih posledic neustrezne ekonomske rasti, je kriza vrednot; in ti, ki so najbolj krivi zanjo, so intelektualci, ki si zaslužijo sankcije, v javnem sektorju še posebej, in spet se velja nadnje spraviti s kakšnim novim Zakonom za uravnoteženje javnih financ, ZUJF-om.

Ena nosilnih idej dela *Dar osebe* je vsekakor ta, da nam z imeni kot Edvard Kocbek, Andrej Gosar in Janez Evangelist Krek ozavešča tole spoznanje: če ljudje nimajo možnosti za varno življenje, če ne morejo uresničevati svojih socialnih pravic, je ogrožena tudi ena najbolj temeljnih človekovih potreb, potreba po svobodi. Skratka, svobode ni onkraj varne, urejene sociale – in tukaj potrebujemo socializem. V svojih





razmišljanjih o etiki nam je Kočbek podal nekaj vizionarskega, solidarizem kot etiko človeštva, ki je kohezijsko tkivo celo na planetarni ravni. S tako pojmovano etiko se nam razodeva nesmisel samozadostnosti in hkrati pomeni obsojajočo kritiko kolektivnih egoizmov. Etika je tako zgoščevanje časa, ohranja nekaj eksistencialnega tudi v pomenu, da je svoboda vsakega posameznika predpogoj za svobodo vseh. Tako še vedno resno upoštevamo Marxa, ki ga tudi Reparjevo delo nekajkrat omenja. Gotovo je eno najbolj eksistencialnih ali kar antropoloških določil človeka in ljudi dejstvo, da smo najprej bitja potreb, in tukaj ne moremo pritrjevati privatizaciji, kljub podpori zanjo iz Bruslja, ki z mnogimi svojimi diktati politiko spreminja v izsuševanje virov družbene solidarnosti (Jürgen Habermas).

O avtorici

Cvetka Hedžet Tóth (roj. 1948) je redna profesorica za ontologijo, metafiziko in filozofijo utopistike na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kjer je redno zaposlena. Bila je predstojnica katedre za sistematsko filozofijo in senatorka na fakulteti. Prav tako je bila daljši čas podpredsednica Društva visokošolskih profesorjev Univerze v Ljubljani in je še vedno članica upravnega odbora tega društva. Področja njenega širšega znanstvenoraziskovalnega in predavateljskega delovanja so ontologija, metafizika, utopistika, etika in aksiologija. Predavala in strokovno sodelovala je s Hebrejsko univerzo v Izraelu ter z Univerzo Regensburg in Univerzo München v Nemčiji. Je avtorica številnih člankov, razprav in študij iz teoretične in praktične filozofije. Do zdaj je objavila sedem daljših knjig – Spontanost in avtonomnost mišljenja (1994), Metafizika čutnosti (1998), Med metafiziko in etiko (2002), Hermenevtika metafizike (2008), Dialektika refleksijskega zagona (2015), Materialistično-idealistična zarez (2015) in Demaskirajoče tendence (2018).

About the author

Cvetka Hedžet Tóth (born 1948) is a Full Professor of ontology, metaphysics and philosophy of utopianism at the Department of Philosophy, Faculty of Arts, University of Ljubljana. She was the head of the Department Chair of Systematic Philosophy and a Senator at the Faculty of Arts. She was also the vice-president of the Association of Higher Education Professors of the University of Ljubljana, and is still a member of the association's board of directors. The areas of her broader scientific research and lecturing work include ontology, metaphysics, utopianism, ethics and axiology. She has lectured and collaborated professionally with the Hebrew University in Israel, the University of Regensburg and the University of Munich in Germany. She is the author of seven monographs, numerous articles, discussions and studies in theoretical and practical philosophy.

